

Остапенко І. В.,

кандидат психологічних наук,
завідувач відділу
психології політичної поведінки молоді,
Інститут соціальної та політичної
психології НАПН України
E-mail: ostapenko.iryana.vit@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6710-5964
Researcher ID: V-3216-2017

Соснюк О. П.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: oleh.sosniuk@knu.ua
ORCID: 0000-0002-7558-8879
Researcher ID: W-2633-2017

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Стаття присвячена аналізу тенденцій змін національної ідентичності та уявлень української молоді про майбутнє у воєнний час. За результатами емпіричного дослідження авторами визначено 5 факторів, які складають оновлену структуру національної ідентичності молоді та її уявлень про майбутнє: Фактор 1. «Відповідальність та оптимізм щодо власних перспектив і майбутнього України»; Фактор 2. «Усвідомлена національна ідентичність»; Фактор 3. «Інтенції щодо виїзду за кордон»; Фактор 4. «Залежність від батьків та готовність до територіальних поступок»; Фактор 5. «Покладання на допомогу Заходу». Результати дослідження підтверджують високий рівень когнітивної складності молоді щодо національної ідентичності та уявлень про майбутнє.

Авторами встановлено, що порівняно з попередніми дослідженнями сталими залишились тенденції до оптимістичного бачення власного майбутнього та майбутнього країни (до яких додалися відчуття відповідальності та засудження тих, хто залишає країну), інтенції щодо виїзду за кордон для навчання або постійного проживання, патерналізм щодо зовнішньої допомоги. Більш кристалізованою стала афективна забарвленість національної ідентичності, пов'язана з почуттям гордості за націю, спільними цінностями та бажанням отримувати освіту в Україні. Готовність до територіальних поступок об'єдналась з залежністю від батьків. Зазначені зміни можуть бути пов'язані з загальною динамікою емоційних настроїв населення України і впливом членів родини на молодь. Автори передбачають здійснити перевірку цих припущень у наступних дослідженнях.

Ключові слова: національна ідентичність, уявлення про майбутнє, тенденції змін, семантичний диференціал, молодь, воєнний час.

Вступ

Однією з провідних суспільно значущих тенденцій останніх років є істотні зміни в уявленнях громадян України про себе як представників єдиної політичної нації. Зазначені трансформації торкнулись ціннісно-сміслових пріоритетів українців, а також знайшли своє відображення у баченні українцями майбутнього країни та власних життєвих перспектив. Найбільш чутливою до цих змін виявилась молодь.

Постановка проблеми. Зростання міри усвідомлення власної національної ідентичності відбулось в умовах російсько-української війни, яка стала основним чинником солідаризації української нації (Дембіцький, 2023; Соснюк, 2023). Спочатку, попри складний перебіг військових дій, у більшості українців спостерігалось оптимістичне бачення спільного майбутнього.

Однак з часом у певної частини населення почала накопичуватись втома від війни, з'явилися ознаки фізичного та емоційного виснаження, контури уявлень про власне майбутнє та майбутнє держави стали більш невизначеними, досить поширеними стали песимістичні настрої. Такі зміни в суспільній думці були зафіксовані українськими соціологами (Razumkov Centre, 2024, Hrushetskyi, 2025) і могли вплинути на національну ідентичність та уявлення громадян щодо майбутнього.

Особливо це стосується молоді, яка є сензитивною до тиску зовнішніх обставин при плануванні майбутнього, а її ідентичність ще формується. Таким чином, існує потреба у вивченні тенденцій змін національної ідентичності та уявлень про майбутнє української молоді.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національна ідентичність та уявлення про майбутнє належать до переліку наукових понять, розробка та конкретизація яких має досить тривалу історію і не припиняється дотепер.

Дослідниками вивчаються різні аспекти їх прояву, уточнюються змістове наповнення та структурні компоненти, визначаються зв'язки з іншими соціальними конструктами тощо.

Завдяки зусиллям представників різних наук накопичено досить багато креативних ідей, концепцій та підходів до розкриття сутнісних характеристик даних феноменів у політологічному, історичному, культурологічному, соціологічному та психологічному вимірах.

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження складають психологічні ідеї та положення, які стосуються вивчення національної ідентичності та уявлень про майбутнє.

Для вивчення особливостей національної ідентичності найбільш корисними в межах нашого дослідження були:

- ідеї про інтеграцію всіх колективних ідентифікацій (соціально значущих моделей, звичок, рис національного характеру, занять, ідеалів реальних або вигаданих людей), які особистість набуває в процесі соціалізації (Erikson, 2001; Liu, & Turner, 2018; Risse, 2010);

- положення про багатовимірність (когнітивну та емоційну) колективних ідентичностей (Cram, 2012);

- положення про визначальну роль почуття гордості за власну націю як основу емоційної ідентифікації з нею (Dowson, 2019; Smith, & Kim, 2006);

- дослідження, які стосуються вивчення провідних рис національної ідентичності, до яких науковці відносять: усвідомлення своєї приналежності до держави (Smith, 1991; Васютинський, 2025); історичну територію (Hechter, 2001); спільну історичну пам'ять та міфологію (Smith, 1992); спільну масову та громадську культуру (Leeds-Hurwitz, 2024); національну ідею та символіку (Anderson, 2016; Schatz, & Lavine, 2007); спільні цінності та інтереси (Smith, 2015; Dembitskyi et al., 2019).

Досліджуючи уявлення про майбутнє, ми спирались на: ідею впливу уявлень про майбутнє на поточну активність особистості (Baumeister et al, 2018); положення про забезпечення афективного благополуччя, ефективного функціонування та навіть виживання особистості у складних ситуаціях за наявності уявлень про майбутнє (Schubert et al, 2020), продукування нових сенсів та відчуття безперервності розвитку та цілісності особистості (D'Argembeau et al, 2012); дослідження зв'язків між колективними ідентичностями та уявленнями про майбутнє (Faiella, & Corazza, 2025); розуміння уявлень про майбутнє як індикатора збереження та підтримки цілісності, психологічного благополуччя та здатності особистості ефективно протидіяти зовнішнім викликам (Ostapenko & Sosniuk, 2022).

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Аналіз публікацій свідчить про те, що особливості зв'язку між національною ідентичністю та уявленнями особистості про майбутнє в умовах воєнного часу поки що вивчені недостатньо. У нашому дослідженні ми спробуємо частково подолати наявний дефіцит даної інформації.

Мета статті полягає у розкритті тенденцій змін національної ідентичності та уявлень про майбутнє української молоді у воєнний час.

Методологія дослідження

Для досягнення дослідницьких цілей та завдань нами було використано наступні методи та методики:

– **методика семантичний диференціал** для виявлення особливостей національної ідентифікації молоді та проектування майбутнього (Ostapenko, & Sosniuk, 2023);

– **проективна методика «Незавершені речення»** для виявлення особливостей емоційного ставлення молоді до власного майбутнього та майбутнього країни. Методика складається з 14 незавершених речень, які стосуються цінностей, бажань, громадянських обов'язків, надій та страхів, пов'язаних з уявленнями про майбутнє:

1. Як українець (ка) я найбільше ціную...
2. Як українець (ка) я бажаю...
3. Як українець (ка) я зобов'язаний...
4. Своє майбутнє я бачу...
5. Найбільше я хочу досягти у майбутньому...
6. Моє майбутнє залежить від...
7. Свої надії на краще майбутнє я пов'язую з...

8. У майбутньому я найбільше боюся...
9. У майбутньому я хотів(ла) б наслідувати приклад...
10. Своє майбутнє я можу спрогнозувати на період...
11. В майбутньому освіта може мені допомогти в...
12. Майбутнє України я бачу...
13. Надії на краще майбутнє України я пов'язую з...
14. Коли я думаю про майбутнє України, то найбільше боюся...

Для обробки результатів використовувались: експлораторний факторний аналіз, контент-аналіз та інші статистичні методи.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилось у березні-травні 2024 року в онлайн-форматі на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка серед студентів природничих та гуманітарних факультетів та здобувачів вищої освіти Інституту післядипломної освіти. Загальний обсяг вибірки – 144 особи. З початку повномасштабного вторгнення половина досліджуваних знаходилися в Україні, а решта – за кордоном.

Результати

Виклад основного матеріалу. За результатами проведеного емпіричного дослідження визначені особливості національної ідентичності та уявлень про майбутнє студентської молоді. Факторний аналіз результатів дослідження, отриманих за семантичним диференціалом, дозволив визначити такі структурні компоненти національної ідентичності та уявлень про майбутнє студентської молоді: «Відповідальність та оптимізм щодо власних перспектив і майбутнього України», «Усвідомлена національна ідентичність», «Інтенції щодо виїзду за кордон», «Залежність від батьків та готовність до територіальних поступок» та «Покладання на допомогу Заходу». При цьому, загальний відсоток описаної дисперсії дорівнює 59,4 % (табл. 1).

Таблиця 1

Факторна структура національної ідентичності молоді та її уявлень про майбутнє

Фактор 1. «Відповідальність та оптимізм щодо власних перспектив і майбутнього України»	
Я маю всі підстави для оптимістичного бачення свого майбутнього в Україні	0,642
Після перемоги Україна буде однією з найбагатших і найвпливовіших країн світу	0,639
Я відчуваю відповідальність за збереження незалежності та територіальної цілісності нашої держави	0,626
Я засуджую людей, які тікають від війни за кордон	0,615
% описаної дисперсії	23,8
Фактор 2. «Усвідомлена національна ідентичність»	
Моє майбутнє залежить тільки від мене	0,756
Я пишаюся тим, що українець (українка)	0,543
Спільні цінності, культура і історія більше об'єднують українців, ніж ненависть до ворогів	0,475
Я збираюся отримати вищу освіту в Україні, бо в нас вона якісна	0,473
% описаної дисперсії	10,4
Фактор 3. «Інтенції щодо виїзду за кордон»	
Я хотів би (хотіла б) навчатися за кордоном	0,881
Якщо я не матиму гідних умов для життя в Україні, поїду за кордон	0,704
% описаної дисперсії	9,6
Фактор 4. «Залежність від батьків та готовність до територіальних поступок»	
Батьки подбали про моє щасливе забезпечене майбутнє	0,774
Я вважаю, що заради миру і збереження життів українців можна поступитися територією	0,577
Я вважаю, що в Україні має бути можливість отримати вищу освіту російською мовою, бо для багатьох людей вона є рідною	0,502
Рішення про те, де мені вчитися, приймають мої батьки, оскільки вони краще знають, що більш перспективно	0,436
% описаної дисперсії	9,1
Фактор 5. «Покладання на допомогу Заходу»	
Повоєнне відновлення України повинно здійснюватися за гроші США та Євросоюзу	0,799
Захід зобов'язаний надавати нам зброю і гроші, бо ми воюємо за них	0,791
% описаної дисперсії	6,8%

Фактор 1. «Відповідальність та оптимізм щодо власних перспектив і майбутнього України» (дисперсія 23,8%). Даний фактор включає наступні твердження: я маю всі підстави для оптимістичного бачення свого майбутнього в Україні (0,642); після перемоги Україна буде однією з найбагатших і найвпливовіших країн світу (0,639); я відчуваю відповідальність за збереження незалежності та територіальної цілісності нашої держави (0,626); я засуджую людей, які тікають від війни за кордон (0,615). На даний фактор припадає найбільший відсоток розподіленої дисперсії, що дозволяє розглядати його як найсуттєвіший для опису уявлень молоді про майбутнє України та власної відповідальності за нього.

Фактор 2. «Усвідомлена національна ідентичність» (дисперсія 10,4%). До нього увійшли такі твердження: моє майбутнє залежить тільки від мене (0,756); я пишаюся тим, що українець (українка) (0,543); спільні цінності, культура і історія більше об'єднують українців, ніж ненависть до ворогів (0,475); я збираюся отримати вищу освіту в Україні, бо в нас вона якісна (0,473).

Фактор 3. «Інтенції щодо виїзду за кордон» (дисперсія 9,6%). Сюди увійшли два твердження: я хотів би (хотіла б) навчатися за кордоном (0,881), якщо я не матиму гідних умов для життя в Україні, поїду за кордон (0,704).

Фактор 4. «Залежність від батьків та готовність до територіальних поступок» (дисперсія 9,1%). До цього фактору увійшли чотири твердження: батьки подбали про моє щасливе забезпечене майбутнє (0,774); я вважаю, що заради миру і збереження життів українців можна поступитися територією (0,577), я вважаю, що в Україні має бути можливість отримати вищу освіту російською мовою, бо для багатьох людей вона є рідною (0,502), рішення про те, де мені вчитися, приймають мої батьки, оскільки вони краще знають, що більш перспективно (0,436).

Фактор 5. «Покладання на допомогу Заходу» (дисперсія 6,4%). До нього увійшли два твердження: повоєнне відновлення України повинно здійснюватися за гроші США та Євросоюзу (0,799), захід зобов'язаний надавати нам зброю і гроші, бо ми воюємо за них (0,791).

Якщо проаналізувати результати факторного аналізу, то можна відзначити, що перший фактор описує оптимізм та відчуття відповідальності щодо майбутнього країни та наявності перспектив гідного життя в ній, а також засудження українських громадян, які тікають від війни

за кордон. Другий фактор поєднує суб'єктність, національну ідентифікацію й уявлення про об'єднавчі чинники нації та переваги вітчизняної освіти. Натомість інші три фактори описують загрози та ризики національної ідентичності: інтенція виїзду за кордон на навчання або в пошуках гідних умов для життя (фактор 3), залежність від батьків, готовність до територіальних втрат і повернення російської мови в освіту (фактор 4), настанова розраховувати не на власні сили та спроможності, а покладання на допомогу заходу (фактор 5).

За результатами контент-аналізу незавершених речень, нами було встановлено, що як українці досліджувані:

- найбільше цінують: свободу (61 відповідей), незалежність (10 відповідей), українську культуру, традиції (9 відповідей), Батьківщину (8 відповідей), людей (7 відповідей), мирне життя, мирні часи (7 відповідей), історичну спадщину (6 відповідей);

- найбільше бажають: миру (58 відповідей), перемоги (40 відповідей), закінчення війни (11 відповідей), відновлення територіальної цілісності (10 відповідей), незалежності (8 відповідей), справедливості (7 відповідей).

Таким чином, у відповідях досліджуваних домінують елементи, пов'язані з національно значущими цінностями, прагненням до перемоги та сталого миру.

Водночас молоді люди, які брали участь у дослідженні, вважають, що як українці вони зобов'язані бути доброчесними, дотримуватись законів (40 відповідей), допомагати державі, донатити, волонтерити (39 відповідей), захищати Україну (11 відповідей), нічого не зобов'язані (8 відповідей), знати і використовувати українську мову (7 відповідей), жити, вижити (6 відповідей). Відповіді досліджуваних свідчать про усвідомлення молоддю свого громадянського обов'язку та відповідальності за долю країни. Лише незначна частина з них має егоцентричне ставлення і не відчуває відповідальності за майбутнє країни.

Своє майбутнє досліджувані бачать переважно в Україні (67 відповідей), щасливим, успішним, світлим (29 відповідей), бачать нечітко, важко уявити (20 відповідей), за кордоном (15 відповідей). Найбільше, на думку досліджуваних, їх майбутнє залежить від них самих (115 відповідей), менше – від обставин, ситуації в країні (25 відповідей). Свої надії на краще у майбутньому вони пов'язують переважно з вірою в себе, свої можливості (39 відповідей), вірою в перемогу і ЗСУ (16 відповідей), сім'єю (9 відповідей), українцями (8 відповідей). Надії на краще

майбутнє України пов'язуються переважно з людьми, українцями (50 відповідей), перемогою у війні (34 відповіді), допомогою зарубіжних партнерів України (10 відповідей). Таким чином, молоді люди зберігають оптимізм щодо власного майбутнього та майбутнього країни, які для більшості з них є взаємопов'язаними. В цілому учасникам дослідження властива асертивність, що ґрунтується на вірі в себе та перемогу у війні.

Замислюючись про майбутнє України, досліджувані найбільше бояться: поразки у війні, захоплення територій, поділу країни (61 відповідь), тривалої війни (15 відповідей), людських втрат, втратити рідних (13 відповідей), занепаду країни (7 відповідей), зрадників всередині країни (6 відповідей).

Серед фобій, пов'язаних з уявленнями про індивідуальне майбутнє, у досліджуваних домінують страхи втратити себе, не реалізувати себе, не досягнути життєвих цілей (37 відповідей). Низка страхів, пов'язана з долею країни та потенційно можливими наслідками війни: поразка у війні (17 відповідей), втрата близьких (13 відповідей), бідність (8 відповідей). Варто відзначити, що спрогнозувати своє майбутнє молоді люди переважно можуть від 1 до декількох місяців (33 відповіді), від 3 до 5 років (24 відповіді), взагалі не можуть спрогнозувати (19 відповідей), 1 рік (16 відповідей), 10 років і більше (6 відповідей). Таким чином, відчуючи вплив війни, переважна більшість з них спроможна на прогнозування винятково у короточасній перспективі.

В цілому, результати, отримані за допомогою методики «Незавершені речення», доповнюють тенденції, встановлені за методикою семантичний диференціал і свідчать про те, що раціональні та афективні компоненти уявлень молоді про себе як українців, власне майбутнє та майбутнє країни значною мірою узгоджені та цілісні. Це можна вважати дещо несподіваним, враховуючи складність життєвих умов та глибину переживань, пов'язаних з перебігом військових дій, які, без сумніву, впливають на молодих українців.

Дискусія

У проведеному емпіричному дослідженні нами було встановлено, що структура уявлень залишилась досить диференційованою. Це свідчить про високий рівень когнітивної складності поглядів молоді щодо національної ідентичності та майбутнього.

Порівняно з попередніми дослідженнями (Ostapenko & Sosniuk, 2023) сталими залишилися тенденції до оптимістичного бачення власного майбутнього та майбутнього країни (до яких додалися відчуття відповідальності та засудження тих, хто залишає країну), інтенції щодо виїзду за кордон для навчання або постійного проживання, патерналізм щодо зовнішньої допомоги.

Натомість більш кристалізованою стала афективна забарвленість національної ідентичності, пов'язана за почуттям гордості за націю, спільними цінностями та бажанням отримувати освіту в Україні. Крім того, готовність до територіальних поступок об'єдналась з залежністю від батьків. Не виключено, що зазначені зміни пов'язані з загальною динамікою емоційних настроїв населення України (Razumkov Centre, 2024, Hrushetskyi, 2025) і впливом членів родини на молодь. Зазначені моменти потребують додаткової перевірки у наступних дослідженнях.

Висновки

1. За результатами емпіричного дослідження визначено 5 факторів, які складають оновлену структуру національної ідентичності молоді та її уявлень про майбутнє: Фактор 1. «Відповідальність та оптимізм щодо власних перспектив і майбутнього України»; Фактор 2. «Усвідомлена національна ідентичність»; Фактор 3. «Інтенції щодо виїзду за кордон»; Фактор 4. «Залежність від батьків та готовність до територіальних поступок»; Фактор 5. «Покладання на допомогу Заходу».

2. Структура уявлень залишилась досить диференційованою, що свідчить про високий рівень когнітивної складності поглядів молоді щодо національної ідентичності та майбутнього.

3. Порівняно з попередніми дослідженнями сталими залишилися тенденції до оптимістичного бачення власного майбутнього та майбутнього країни (до яких додалися відчуття відповідальності та засудження тих, хто залишає країну), інтенції щодо виїзду за кордон для навчання або постійного проживання, патерналізм щодо зовнішньої допомоги. Більш кристалізованою стала афективна забарвленість національної ідентичності, пов'язана з почуттям гордості за націю, спільними цінностями та бажанням отримувати освіту в Україні. Готовність до територіальних поступок об'єдналась з залежністю від батьків.

Перспективи подальших досліджень полягають у комплексному вивченні тенденцій змін національної ідентичності та уявлень громадян України про майбутнє, визначенні зв'язку між особливостями

прояву національної ідентичності та їх баченням власного майбутнього та майбутнього країни.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційних конфліктів інтересів стосовно дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Внесок авторів. Автори спільно працювали на усіма розділами і зробили однаковий внесок до цього дослідження.

Фінансування. Автори повідомляють, що дослідження було проведено в межах науково-дослідної роботи кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а також науково-дослідної теми «Науково-методичний супровід розвитку національної і громадянської ідентичності молодого покоління деокупованих територій» (номер державної реєстрації ДР 0125U000205) відділу психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Подяки. Автори дякують учасникам дослідження, а також колегам з кафедри соціальної психології факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та відділу психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології НАПН України.

Список використаних джерел

Anderson, B. (2016). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. London New York: Verso.

Baumeister, R. F., Maranges, H. M., & Sjästad, H. (2018). Consciousness of the future as a matrix of maybe: Pragmatic prospection and the simulation of alternative possibilities. *Psychology of Consciousness: Theory, Research, and Practice*, 5(3), 223–238. DOI: <https://doi.org/10.1037/cns0000154>

Cram, L. (2012). Does the EU need a navel? Implicit and explicit identification with the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 50(1), 71–86. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02207.x>

D'Argembeau, A., Lardi, C., & Van der Linden, M. (2012). Self-defining future projections: Exploring the identity function of thinking about the future. *Memory*, 20(2), 110–120. DOI: <https://doi.org/10.1080/09658211.2011.647697>

Dembitskyi, S., Sydorov, M., Pliushch, V., Sosniuk Yev., & Shalimova, O. (2019). A systematic approach to sociological research of individual values. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 102–123. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102>

Dembitskyi, S. (2023). *Ukrayinska molod u fokusi sotsiologiyi: za danymy sotsiologichnoho monitorynhu «Ukrayinske suspilstvo»*. [Ukrainian youth in the focus of sociology: according

to the sociological monitoring «Ukrainian society»]. Instytut sotsiologiyi NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

Dowson, C. (2019). Solidarity through National Pride: The Future of Catholic Politics in the 21st Century. *Solidarity: The Journal of Catholic Social Thought and Secular Ethics*, 8(2), Article 1. Retrieved from: <https://researchonline.nd.edu.au/solidarity/vol8/iss2/1>

Erikson, E. H. (2001). *The Erik Erikson Reader*. Paperback. Robert Coles M.D. (Editor). W.W. Norton & Company, New York – London.

Faiella, A. & Corazza, G. E. (2025). Cognitive mechanisms in foresight: A bridge between psychology and futures studies. *Futures*, 166, 103547. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2025.103547>

Hechter, M. (2001). *Containing Nationalism*. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/019924751X.001.0001>

Hrushetskyi, A. (2025). *Are Ukrainians moving towards unity and how do Ukrainians see future of Ukraine* (the press release). Kyiv: Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1540&page=1&t=13>

Leeds-Hurwitz, W. (2024). Writing the intellectual history of intercultural communication. In T. K. Nakayama & R. T. Halualani (Eds.), *The handbook of critical intercultural communication* (2nd ed., pp. 31-40). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Liu, Q., & Turner, D. (2018). Identity and national identity. *Educational Philosophy and Theory*, 50(12), 1080–1088. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1434076>

Razumkov Centre (2024). Identity of Ukrainian citizens: trends of change (June, 2024). *Analytical report*. Kyiv: Razumkov Centre. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmincherven-2024r>

Risse, T. (2010). *A European community? Transnational identities and public spheres*. Cornell University Press.

Schatz, R. T., & Lavine, H. (2007). Waving the Flag: National Symbolism, Social Identity, and Political Engagement. *Political Psychology*, 28(3), 329–355. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00571.x>

Schubert, T., Eloo, R., Scharfen, J. & Morina, N. (2020). How imagining personal future scenarios influences affect: Systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 75, 101811. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.101811>

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Penguin Books Ltd.

Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European unity. *International Affairs*, 1(68), 55–76. DOI: <https://doi.org/10.2307/2620461>

Smith, R. M. (2015). *Political Peoplehood: The Roles of Values, Interests, and Identities*. Chicago: University of Chicago Press.

Smith, T. W., & Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *International Journal of Public Opinion Research*. 18(1), 127-136. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijpor/edk007>

Васютинський, В. А. (2025). Оцінні уявлення українських студентів про ментальну відстань між українцями і сусідніми народами. *Український психологічний журнал*, 1(23), 27-40. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2025.1\(23\).2](https://doi.org/10.17721/upj.2025.1(23).2)

Остапенко, І. В., & Соснюк, О. П. (2023). Психосемантичне дослідження національної ідентифікації та уявлень про майбутнє молоді різних регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, 35-39. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.7>

Остапенко, І. В., & Соснюк, О. П. (2022). Психосемантичний аналіз уявлень студентської молоді про майбутнє. *Proceedings of The 7th International scientific and practical conference "Innovative areas of solving problems of science and practice" (November 08 – 11, 2022)*. International Science Group, Oslo, Norway, 561-563. Retrieved from: <https://isg-konf.com/innovative-areas-of-solving-problems-of-science-and-practice/>

Соснюк, Є. О. (2023). Динаміка ідеологічних орієнтацій та ставлення до владних інституцій як індикатор змін в політичній ідентичності українців в умовах воєнного часу. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі: Матеріали II круглого столу 19 жовтня 2023 року; Збірник матеріалів // За ред. А. Б. Коваленко, І. В. Остапенко. Київ: Міленіум, ВЛ «Просвіта», 117-122.*

References

Anderson, B. (2016). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. London New York: Verso.

Baumeister, R. F., Maranges, H. M., & Sjästad, H. (2018). Consciousness of the future as a matrix of maybe: Pragmatic prospection and the simulation of alternative possibilities. *Psychology of Consciousness: Theory, Research, and Practice*, 5(3), 223–238. DOI: <https://doi.org/10.1037/cns0000154>

Cram, L. (2012). Does the EU need a navel? Implicit and explicit identification with the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 50(1), 71–86. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02207.x>

D'Argembeau, A., Lardi, C., & Van der Linden, M. (2012). Self-defining future projections: Exploring the identity function of thinking about the future. *Memory*, 20(2), 110–120. DOI: <https://doi.org/10.1080/09658211.2011.647697>

Dembitskiy, S. Sydorov, M., Pliushch, V., Sosniuk Yev., & Shalimova, O. (2019). A systematic approach to sociological research of individual values. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 102-123. DOI: <https://doi.org/10.15407/sociology2019.03.102>

Dembitskiy, S. (2023). *Ukrayinska molod u fokusi sotsiologichnoho monitoringu «Ukrayinske suspilstvo»*. [Ukrainian youth in the focus of sociology: according to the sociological monitoring «Ukrainian society»]. Instytut sotsiologiyi NAN Ukrayiny. [in Ukrainian].

Dowson, C. (2019). Solidarity through National Pride: The Future of Catholic Politics in the 21st Century. *Solidarity: The Journal of Catholic Social Thought and Secular Ethics*, 8(2), Article 1. Retrieved from: <https://researchonline.nd.edu.au/solidarity/vol8/iss2/1>

Erikson, E. H. (2001). *The Erik Erikson Reader*. Paperback. Robert Coles M.D. (Editor). W.W. Norton & Company, New York – London.

Faiella, A. & Corazza, G. E. (2025). Cognitive mechanisms in foresight: A bridge between psychology and futures studies. *Futures*, 166, 103547. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.futures.2025.103547>

Hechter, M. (2001). *Containing Nationalism*. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/019924751X.001.0001>

Hrushetskyi, A. (2025). Are Ukrainians moving towards unity and how do Ukrainians see future of Ukraine (the press release). Kyiv: Kyiv International Institute of Sociology (KIIS). Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1540&page=1&t=13>

Leeds-Hurwitz, W. (2024). Writing the intellectual history of intercultural communication. In T. K. Nakayama & R. T. Halualani (Eds.), *The handbook of critical intercultural communication* (2nd ed., pp. 31-40). Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Liu, Q., & Turner, D. (2018). Identity and national identity. *Educational Philosophy and Theory*, 50(12), 1080–1088. DOI: <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1434076>

Ostapenko, I. V., & Sosniuk, O. P. (2023). Psykhosemantychne doslidzhennia natsionalnoi identyfikatsii ta uiaavlennia pro maibutnie molodi riznykh rehioniv Ukrainy [A psychosemantic study of national identification and ideas about the future of youth in different regions of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 4, 35-39. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.7>

Ostapenko, I. V., & Sosniuk, O. P. (2022). Psykhosemantychnyi analiz uiaavlennia studentskoi molodi pro maibutnie. [Psychosemantic analysis of students' ideas about the future]. *Proceedings of The 7th International scientific and practical conference "Innovative areas of solving problems of science and practice" (November 08 – 11, 2022)*. International Science Group, Oslo, Norway, 561-563. [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://isg-konf.com/innovative-areas-of-solving-problems-of-science-and-practice/>

Razumkov Centre (2024). Identity of Ukrainian citizens: trends of change (June, 2024). *Analytical report*. Kyiv: Razumkov Centre. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmincherven-2024r>

Risse, T. (2010). *A European community? Transnational identities and public spheres*. Cornell University Press.

Schatz, R. T., & Lavine, H. (2007). Waving the Flag: National Symbolism, Social Identity, and Political Engagement. *Political Psychology*, 28(3), 329–355. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2007.00571.x>

Schubert, T., Eloo, R., Scharfen, J. & Morina, N. (2020). How imagining personal future scenarios influences affect: Systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 75, 101811. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2019.101811>

Smith, A. D. (1991). *National Identity*. Penguin Books Ltd.

Smith, A. D. (1992). National identity and the idea of European unity. *International Affairs*, 1(68), 55–76. DOI: <https://doi.org/10.2307/2620461>

Smith, R. M. (2015). *Political Peoplehood: The Roles of Values, Interests, and Identities*. Chicago: University of Chicago Press.

Smith, T. W., & Kim, S. (2006). National pride in comparative perspective: 1995/96 and 2003/04. *International Journal of Public Opinion Research*. 18(1), 127-136. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijpor/edk007>

Sosniuk, Yev. O. (2023). Dynamika ideolohichnykh oriyentatsiy ta stavlennya do vladnykh instytutsiy yak idyikator zmin u politychniy identychnosti ukrayintsiv v umovakh voyennoho

chasu. [The dynamics of ideological orientations and attitudes towards power institutions as an indicator of changes in the political identity of Ukrainians in wartime conditions]. *Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvithnomu prostori: Materialy II kruhloho stolu 19 zhovtnya 2023 roku : Zbirnyk materialiv // Za red. A. B. Kovalenko, I. V. Ostapenko. Kyiv: Milenium, VTS «Prosvita», 117–122. [in Ukrainian].*

Vasiutynskyi, V. O. (2025). Otsinni uiavlennia ukrainskykh studentiv pro mentalnu vidstan mizh ukraintsiamy i susidnimy narodamy. [Evaluative perceptions of Ukrainian students regarding the mental distance between Ukrainians and neighboring people]. *Ukrainian Psychological Journal*, 1(23), 27-40. [in Ukrainian]. DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2025.1\(23\).2](https://doi.org/10.17721/upj.2025.1(23).2)

Abstract

Ostapenko I. V.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Head of Laboratory for Psychology of
Youth Political Behavior,
Institute for Social and Political Psychology
of NAES of Ukraine
E-mail: ostapenko.iryana.vit@gmail.com

Sosniuk O. P.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor (docent),
Social Psychology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: oleh.sosniuk@knu.ua

TRENDS IN CHANGES OF NATIONAL IDENTITY AND REPRESENTATIONS OF THE FUTURE OF UKRAINIAN YOUTH IN WARTIME

The article is devoted to the analysis of trends in changes of national identity and Ukrainian youth's ideas about the future during wartime. Based on the results of the empirical study, the authors identified 5 factors that make up the updated structure of youth national identity and their ideas about the future: Factor 1. «Responsibility and optimism about their own prospects and the future of Ukraine»; Factor 2. «Conscious national identity»; Factor 3.

«Intentions to go abroad»; Factor 4. «Dependence on parents and readiness for territorial concessions»; Factor 5. «Reliance on the West's help».

The results of the study confirm the high level of cognitive complexity among youth regarding national identity and ideas about the future.

The authors found that compared to previous studies, the following trends remained stable: an optimistic vision of one's own future and the future of the country (to which a sense of responsibility and condemnation of those who leave the country were added), intentions to go abroad for studies or for permanent residence, and paternalism regarding foreign aid.

The affective coloring of national identity, associated with a sense of pride in the nation, common values, and the desire to receive education in Ukraine, became more crystallized. The readiness for territorial concessions was combined with dependence on parents. These changes may be related to the general dynamics of the emotional moods of the population of Ukraine and the influence of family members on young people. The authors plan to test these assumptions in subsequent studies.

Key words: *national identity, representations of the future, trends in changes, semantic differential, youth, wartime.*

Отримано – 12 вересня 2025
Received – September 12, 2025

Рецензовано – 18 вересня 2025
Revision – September 18, 2025

Прийнято – 25 вересня 2025
Accepted – September 25, 2025